

Kontrareplik: Förtydliganden och reflektioner kring fältets särart

WOJTEK JEZIERSKI*

Göteborgs universitet

SARI NAUMAN**

Göteborgs universitet

Vi vill tacka Maria Ågren för att hon i sin replik i detta häfte av *Historisk tidskrift*¹ sätter fingret på några av de mer problematiska områdena som vår artikel berör, inklusive den bredare diskussionen om forskarutbildningens utformning i stort. I det följande förtydligar vi vårt resonemang kring sammanläggningsavhandlingar innan vi tar upp den senare frågan, som definitivt är besläktad med diskussionen om sammanläggningsavhandlingens varande men också, på många sätt, går utöver den.

Låt oss inleda med att bekräfta det Ågren skriver. Underlaget för vår artikel, "Att skriva sammanläggningsavhandling i historia: Utmaningar och möjligheter för doktorander och för forskarutbildningen" publicerad i *Historisk tidskrift* 2024:2, är mycket litet, och vi har endast intervjuat "sammanläggningsdoktorer" inom ämnet historia, inte handledare eller prefekter. Vi karaktäriserar därför själva vårt arbete som en "pilotstudie" (s. 170). Vi har alltså inte undersökt handledares åsikter, utan endast hur handledares agerande har tolkats av deras doktorander och vilken effekt det fått på doktorandernas eget handlande. En undersökning av hur handledare resonerar kring doktoranders val av avhandlingsform skulle vara väldigt givande i sammanhanget, men ligger utanför vår studie.

Ågren lyfter fram att handledare kan ha flera goda anledningar att avråda doktoranden från en sammanläggningsavhandling, till exempel att de får möjlighet att korrigera äldre tankar som i längden inte håller måttet. Vi tar för givet att handledare vill doktorandens bästa och att de i många fall kan ge goda skäl för sitt agerande. Argumentet om möjlighe-

* Professor i historia.

** Docent i historia.

1. Maria Ågren, "Replik på 'Att skriva sammanläggningsavhandling i historia'", *Historisk tidskrift* 145:1 (2025).

ten att korrigera tidigare åsikter ser vi dock inte som starkt. Som forskare är det vår uppgift att utifrån en välgrundad analys komma fram till resultat och dra slutsatser om ett visst förhållande eller en företeelse, och detta kräver tid för eftertanke. Men resultat är sällan slutgiltiga. Goda forskare måste alltid vara beredda att korrigera en tidigare hållen synpunkt ifall det senare kommer fram relevant information som motsäger den slutsatsen. Forskning är en ständigt pågående process, och vi anser inte att en forskare nödvändigtvis ska vara skyldig att försvara en idé som denne tidigare framlagt – det är, och bör vara, tillåtet att ändra åsikt och att dra nytta av det vetenskapliga samhällets förmåga att ifrågasätta och ställa slutsatser på ända. Kanske kan de upprepade gransknings- och korrigeringsprocesser som en sammanläggningsavhandling innebär rentav träna doktoranden i den ödmjukhet som god forskning förutsätter? Våra intervjupersoner ser det som en fördel att en sammanläggningsdoktorand utifrån flera artiklar kan visa på en kunskapsutveckling och mognadsprocess (s. 193), och vi håller med. Däremot har en monografiavhandling andra fördelar och formen passar vissa doktorandprojekt bra. Vi ser gärna en dialog bland handledare kring när de olika formerna kan vara att föredra.

Vi håller absolut med Ågren om att det är särskilt viktigt att inte följa med i nuvarande trend kring publiceringshets. Hennes resonemang gällande varför forskarutbildningstiden borde skyddas särskilt mot den sortens stress är viktigt. Om läsaren av vår artikel får intrycket att vi använder publiceringshetsen som ett argument för sammanläggningsavhandlingar så är det beklagligt – vår poäng är snarare att publiceringshetsen är en nödvändig bakgrundsfaktor för att förstå varför sammanläggningsavhandlingar blir allt vanligare inom de flesta discipliner. Det är definitivt ingenting vi pläderar för. Under publiceringen av vår artikel presenterade vi dess resultat vid ett antal historiska institutioner i landet. Även då, under åtföljande diskussioner, lyfte många fram att tendensen att övergå till sammanläggningsavhandling sammanfaller med intåget av *new public management*-tänkandet i universitetsvärlden. Det tänkandet är inte heller något vi välkomnar. Men något går eventuellt förlorat ifall vi ovillkorligen länkar sammanläggningsavhandlingar till denna negativa utveckling. Strategin med att jobba mot kortare *deadlines*, riktade mot konkreta, färdiga resultatpaket, kan faktiskt passa vissa doktoranders psyke och arbetsätt bättre än den mer långkokta mono-

grafin, som tenderar att ge ett stort stresspåslag under avhandlingsarbetets långvariga slutfas. Noggrannhet och reflektion är centrala dygder för forskare – men nog går de att inkorporera även i artikelformatet.

Monografiavhandlingen har fördelen att den ger träning i att skriva just en monografi. Dock är det en väldigt speciell sorts monografi, och färdigheterna som tränas upp går inte nödvändigtvis att direkt överföra på de vetenskapliga monografier som forskare publicerar efter disputation. Att detta är olika genrer vittnar internationella förlag om, som tillhandahåller kurser och manualer för den som önskar omarbeta sin avhandling för en internationell läsarkrets. Möjligheten att få hjälp med sin boktext tar lyckligtvis inte heller slut efter disputation. Det finns en mängd verktyg för att få respons på delar av eller hela manus, däribland seminarier, skrivgrupper, eller *developmental editors*. En amerikansk kollega i antropologi berättar att de med hjälp av institutionsmedel avlönar kollegor för att gemensamt gå igenom hela bokmanus under ett antal intensiva dagar, i syfte att finslipa argumenten och säkra kvaliteten – kanske är det något att anamma inom historievetenskapen?

Många av de problem med forskarutbildningen som våra intervjupersoner ger uttryck för går definitivt att hantera på andra sätt än att överge monografien och övergå till sammanläggningsavhandlingar. Ågrens förslag – större fokus på projektplanering, skalbara och flexibla avhandlingsprojekt, problemorienterade seminarier – är samtliga väldigt goda, och kan med fördel inarbetas på forskarutbildningar runtom i landet. I Ågrens replik utläser vi en önskan att skapa bättre struktur och tydligare riktlinjer inom forskarutbildningen, för att ge doktorander goda förutsättningar att bidra till samhället och kunskapsutvecklingen med sin erfarenhet och forskning. Vi delar hennes åsikt att det faktum att svenska avhandlingar trycks innan de godkänts sätter käppar i hjulet för den målsättningen. Tillvägagångssättet ger en felaktig känsla av att manuset är färdigt – packat och klart – när den centrala granskningen faktiskt återstår. Ingen avhandling bör undkomma en sådan granskning, och vi bör definitivt inte överlåta ansvaret för sammanläggningsavhandlingens delar på tidskrifternas *peer review*-förfarande, där lärosätenas inflytande över processen är minimal. Likt Ågren tror vi att nyckeln ligger i att på sikt utarbeta nya rutiner för disputation och disputationsutgåvor, men vi tror att problemet och behovet av nya lösningar är lika stort för monografiavhandlingar.

Till sist vill vi uppmana läsaren att lyfta blicken. Vår text rör disciplinen historia, den har publicerats i *Historisk tidskrift* och även vår debatt förs just här. Men som vi påpekar i artikeln är historia bara ett fält i det akademiska landskapet. Vi står inte isolerade. Ändå är det slående att historiker inte observerar samma publikationstrender som i andra humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner. Det är viktigt att vi ställer oss frågan varför vi gör saker annorlunda. Vad gör oss till ett undantag och hur ska vi förklara det? Är historieämnet mer lämpat för monografier, och i så fall varför? Vad fyller artiklar för funktion i vår forskning? Vad gör att historiedoktorander är mindre benägna att välja att skriva en sammanläggningsavhandling, och vad gör historiehändlare mer benägna att förespråka monografiformen? Vi har inga svar här, men det är viktigt att dryfta dessa frågor i ett komparativt perspektiv där andra fält beaktas – särskilt med tanke på att historiker i Sverige verkar alltmer tvärdisciplinärt. Vad får våra publiceringsmönster för effekt på nydisputerades arbetsmöjligheter? Istället för att avfärda sammanläggningsavhandlingar som en effekt av publiceringshets och *new public management* bör vi stanna upp och reflektera kring ifall formen har något väsentligt att erbjuda även oss – vid sidan av doktorandens lagstadgade rätt att använda sig av den.